

שמעתא למיקתא

גליון 17 – פ' ויחי ה'תשע"ה / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם מותר להנביט נבטים ולטפל בעציצים שבתוך הבית בשביעית

א. שביעית בזמן הזה. ב. מלאכות האסורות מה"ת בשמיטה. ג. האם דיני שביעית נוהגים בתוך הבית. ד. האם אמרינן ספק דרבנן לקולא בספק שנוגד בדין תורה - תמיהה על דברי החזו"א בזה. ה. האם אמרינן ס"ס להחמיר באיסורים דרבנן. ו. האם אמרינן ספק דרבנן לקולא בדיני שביעית. ז. עציץ שאינו נקוב בבית. ח. גדר בית לענין זה. ט. כשהבית מטיב לגידול הזרעים. י. האם "חצרו" לא מקורה בכלל בית. יא. האם מותר להכניס עציץ לתוך הבית להפקיע ממנו דיני שביעית. יב. נבטים בתוך הבית (גידולי מים).

א. שביעית בזמן הזה

איתא ב**מו"ק** (ב: - ג.) ו**בגיטין** (לז.) תניא רבי אומר (דברים פט"ו פס"ב) "וזה דבר השמטה שמוט", בשתי שמיטות הכתוב מדבר אי שמיטת קרקע ואי שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים. ע"כ. ומבואר ב**רש"י** (גיטין שם ד"ה בזמן) ו**בתוס'** (גיטין שם ד"ה בזמן) דכוותה השי"ס דשמיטת קרקעות נוהגת בזמן הזה רק מדרבנן. אולם ב**כס"מ** (שמו"י פ"ט ה"ב) כתב שלפי ה**רמב"ם** יובל קרי משמט קרקע שהרי שדות חוזרות לבעלים, אבל שמיטת קרקע אף בזמן הזה נוהגת מה"ת. ע"כ. אולם ה**מהר"י קורקוס** (שם) לפי גרסתו ברמב"ם כתב דשמיטת קרקעות בזה"ז הוי מדרבנן. וכגרסתו ברמב"ם גורס ה**חינוך** (מצוה של). וכן פסקו ה**פאת השלחן** (סי' כג ס"ק כג) וה**חזו"א** (סי' ג ס"ק ח) שהיא מדרבנן.

ב. מלאכות האסורות מה"ת בשמיטה

ולענין מלאכות האסורות בשמיטה, עי' ב**מו"ק** (ג.) דאמרו "כתיב (ויקרא כ"ה ד) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו', מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתיבינהו רחמנא למימרא דאהני תולדות מייחייב אתרע וייתא לא מייחייב". וכן פסק ה**רמב"ם** (פ"א ה"ב). ונע"י ב**רש"י** (ר"ה ב.) ו**במהר"י קורקוס** (פ"א ה"א) שנקטו שאף חרישה אסורה מה"ת. וכן פסק ה**חזו"א** (סי' יח ס"ק ג), דלא כמשי' ה**תוס' יו"ט** (פ"ב מ"ב) בדעת הרמב"ם שהוא מדרבנן. ודעת ה**רי"ש** (פ"א סמ"א פ"ב מ"ב) וה**רי"ש סיריליאו** (פ"ב מ"ה) שגם נטיעה אסורה מה"ת. וכן פסק ה**חזו"א** (סי' ס"ק ב ד"ה שם ה"ד וסי' יח ס"ק כד ד"ה שם).

ועינין ב**מו"ק** (ב:) שמי"מ השקיעה (שהיא מלאכה האסורה רק מדרבנן אף בזמן הבית) במקום הפסד התיירו חז"ל. ומבואר ברמב"ם (פ"א ה"ה) דלאו דוקא השקיעה התיירו אלא ה"ה שאר מלאכות דרבנן. וכן פסק ה**חזו"א** (סי' כא ס"ק יז).

ג. האם דיני שביעית נוהגים בתוך הבית

ואיתא ב**ירושלמי** (שולחן פ"א טה"ב) אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, דכתיב (דברים פ"ד פס"ב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ובשביעית צריכה (ספק הוא), דכתיב (ויקרא פ"ה פס"ב) ושביתה הארץ שבת לה', וכתיב (שם ד) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, ע"כ. ופירש הפני משה דלענין שביעית מספקא לן משום דכתוב אי אומר ושביתה הארץ משמע דבכל מקום שהוא בארץ נוהג בו שביעית, וכתוב אי אומר שדך לא תזרע וגו' דמשמע דוקא אם הוא בשדך ולא בתוך הבית, ומסתברא דמספיקא לחומרא, ע"כ. והובאו דברי הירושלמי במשנה למלך (פ"א אות א). ועיי"ש שהעיר שאמנם ברמב"ם לא הובא. ועי' במראה הפנים (ירושלמי שם) שנקט שלא הביאו כי דין זה אינו שייך בשביעית, עיי"ש טעמו. ודבריו דחוקים.

והנה לענין אילן שנטעו בבית אם נוהג בו דיני מעשר, פסק ה**רמב"ם** (מעשר פ"א ה"ה) כירושלמי הנ"ל דפטור ממעשרות, אלא דכתב ד"יראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם". אולם ה**ראב"ד** (שם) דחה דבריו דאין חיוב מעשרות כלל [ועי' עוד בזה לקמן באות יז]. ולפי"ז י"ל דאף אם ננקוט להקל דליכא משום איסור עבודת קרקע בבית, מ"מ י"ל דלפי הרמב"ם איסור דרבנן מיהא איכא. ועי' בפאת השלחן (פ"א ס"ה ב הג"ה) שכת' דכיון שהכריעו האחרונים דשביעית בזה"ז דרבנן, יש להקל בספקו של הירושלמי, ע"כ. נמצא דפסק ע"פ הירושלמי להקל בשביעית בזה"ז, ומשמע דס"ל דאף איסורא דרבנן ליכא.

אלא דעי' בחזו"א (סי' כב ס"ה) ודעה נ"ה (עיקר) שדחה דברי פאת השלחן ומתרי טעמי: א'. כיון דעיקר הספק בדאוי ואזלינן לחומרא ממילא גם לדין אזלינן לחומרא. ב'. יש לצדד שיש ס"ס להחמיר, דלמא כהרמב"ם דאיסורא דרבנן איכא, ואת"ל כהראב"ד, דלמא בזמן ששבת המקדש היה קיים, בית דאוי, והשתא דרבנן. וס"ס להחמיר בדרבנן מחמירין.

ד. האם אמרינן ספק דרבנן לקולא בספק שנוגד בדין תורה

והנה משי"כ החזו"א דכיון דעיקר הספק בדאוי ואזלינן לחומרא ממילא גם לדין אזלינן לחומרא, לכאורה צע"י דהרי בפסחים (מח): איבעיא לן האם טבלא שאין לה לזבו מצרפת עיסות שמונחות עליה לשיעור חלה, דתוך כלי בעינן והא ליכא, או דילמא אויר כלי בעינן והא איכא, וסלקא בתיקו. ועינן ברמב"ם (בכורים פ"ו ה"ד) ובשו"ע (סי' שכה סעי' א) שפסקו דאם נתנם על טבלא שאין לה לבזבו, אינם מצטרפים, ע"כ. ופירש הש"ך (שם ס"ק ב) שכתב המחבר בסתם שאין מצטרפין כיון דבזמן הזה כל חלה דרבנן ועל כן אזלינן לקולא, ע"כ. ומשמע דאפילו בחלת אר"י מקילינן, וכן הוא בניאור הגר"א (אות ה). וכי"כ בפמ"ג (סי' תנו מ"ז ס"ק א). ושו"ר שכ"כ בתשב"ץ (ח"ב סי' רצא הפרק ה). נמצא דאע"פ דעיקר הספק בדאוי מ"מ אזלינן בו לקולא כי חיובו בזה"ז הוא רק מדרבנן. נאלא שברשב"א (תהי שער ב אות ד) דהסתפק דאפשר דדוקא בחלת חז"ל אמרו כן, ומ"מ עיי"ש שנטה להקל. ובערוה"ש (שם אות ד) נדחק וכתב דהשו"ע איירי בחלת חז"ל.

ה. האם אמרינן ס"ס להחמיר באיסורים דרבנן

וכן משי"כ החזו"א לדחות דברי פאה"ש כי יש לצדד דאיכא ס"ס להחמיר, וס"ס להחמיר באיסור דרבנן אמרינן. באמת כן מצינו בשער המלך (מקואות פ"ה ה"ו כלל ה), בפר"ח (סי' טס ס"ק מד), בבנ"א (שער הקבוע סי' נח) ובנוב"י (מ' תני י"ד סי' טד ד"ה ואני אומר). אולם הבית מאיר (סי' תד) הוכיח מהרמ"א (סי' תד סעי' ב) דס"ס לחומרא דרבנן לא אמרינן. וכדבריו פסק המ"ב (ס"ק יד ושעה"צ אות י). וכן צידד הפמ"ג (ככלי היסוד ש"ד אות כה), ועיי"ש (סי' רצה א"א ס"ק א) שלמעשה הכריע להקל.

ו. האם אמרינן ספק דרבנן לקולא בדיני שביעית

והנה מהחזו"א הנ"ל משמע דלא בריא ליה אם הלכה כהרמב"ם או כהראב"ד (אם איכא איסור דרבנן בבית), ואם נימא דפלותגתם אינה יוצאת ידי ספק, לכאורה י"ל בה "ספק דרבנן לקולא" (בפרט דלא בריא דאפשר דאף להרמב"ם אין איסור דרבנן בשביעית), אלא דאפשר דשביעית עיקרה מה"ת ודלמא ככה"ג לא אמרינן ספק דרבנן לקולא.

ובאמת אע"פ שלא מצינו בש"ס שדבר שעיקרו מה"ת חמיר טפי [וכי"כ בחזו"א (דמאי סי' טז ס"ק יז)], מ"מ מצינו בפוסקים בכמה מקומות שדבר שעיקרו מה"ת חמיר טפי. עי' בתוס' (ביצה ד: ד"ה ותנו) שכתבו לחלק בין איסור מדרבנן, דמותר לבטלם לכתחלה, לבין איסורים דרבנן שיש להם עיקר מה"ת דאסור. [נאלא דדעת הרמב"ם (מא"א פט"ו הכ"ה - כ"ז) דאין לחלק בזה, וכן פסק האורחות חיים (איסורי מאכלות אות כב). ולזה נטה הרשב"א (תה"א ב"ד ש"כ לב). לעיקר הדין].

וכמו כן מצינו במשנה למלך (בכורות פ"ד ד"ה ומלמד) שנקט דדבר שיש לו עיקר מהתורה אף שאין איסורו כי אם מדי"ס דין תורה יש לו וע"כ כתב דאע"פ דסמכין דרבנן על חזקה שלח עושה שליוחותו, בדבר שיש לו עיקר מה"ת כגון מעשר לא סמכין. [ועי' בטשו"ע (אה"ע סי' כח סעי' בא) ובנושאי כלים דמ"מ היכן דאיכא תרי דרבנן הוי כלילת לה עיקר בדאוי. וכן הוכיח בוע"א (סי' ט' ד"ה ורפ"ז סי' לוח). וכן הביא דברי יציב (תורה סי' קנח). ולענין ספקות בדברים האסורים דרבנן שיש להם עיקר מה"ת, מצינו לענין תרומת חלת אר"י שעיקרה מה"ת כמשי"ש הב"ח (סי' קכא אות יא). וכן משמע להדיא בש"ך (סי' שכג ס"ק ד). ואעפ"כ כתב הש"ך (סי' שכה ס"ק ב וסי' של ס"ק ח) דאזלינן בספקו לקולא. ולפי"ז י"ל דאף אם נימא דשביעית בזה"ז יש לה עיקר מה"ת מ"מ ספקו לקולא.

ובאמת י"ל דתרומה וה"ה שביעית אין להם עיקר מה"ת כלל (דלא כהב"ח והש"ך הנ"ל), וזה ע"פ משי"כ הרשב"א (תה"א ב"ד ש"ד לז.) לפי גרסת הב"י בסיו קכ"א, דכלי חרס הבלוע מתרומה, ניתן להכשירו ע"י הגעלה ג"פ, כי הוא איסור דרבנן שאין לו עיקר [המשך בעמוד הבא]

האם בשבת מותר לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה

איתא בברכות [ט:] העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפילה אינו נזיזוך כל היום כולו.

ואמרינן בירושלמי [ברכות פ"ק] תיכף לגאולה תפלה, יהיו לרצון אמרי פי, מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה וכו'. אמר רבי אמי כל מי שאינו תומך לגאולה תפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא והרחיק על פתחו של מלך, יצא לידע מה הוא מבקש, ומצאו שהפליג, עוד הוא הפליג.

וכתב הטור בהל' ק"ש [סי' ס"ו] - וגומר כל הברכה והותם בא"י גאל ישראל. ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק.

וכיאר הב"י דהא דמתחיל מיד ולא יפסיק, הוא כדי שיימוך גאולה לתפילה, ואע"פ שעיקר המצווה היא כשקורא ק"ש סמוך לנץ וסומך על תפלה מיד, מ"מ גם כשקורא ק"ש אחר הנץ, מצווה לסמוך גאולה לתפילה, ואסור להפסיק ביניהם.

ובסי' ק"יא כתב הטור - וייסמוך גאולה לתפלה שלא יפסיק ביניהם כלל. דהעיד רבי יוסף בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפילה אינו נזיזוך כל אותו היום. וירושלמי וריש פ"ק דברכות) תיכף לגאולה תפלה שנאמר [תהלים י"ט ט"ו] יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה, וסמך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה. אמר רבי אמי כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ורדף על פתחו של מלך, יצא המלך לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג אף הוא הפליג.

ולענין ענית דבר שבקדושה בין גאולה לתפילה, כתב הב"י [סי' ס"ו] - כתבו התוס' [ג:] ד"ה שואל והמרדכי [סי' מ"ז] ריש פרק אה קורא, דמשמע דרבנן אין עומדין דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה. וכתב בתרומת הדשן [סי' י"ב] דדברים אלו מנוגגמים מאוד ואין לסמוך עליהם, משום דייקנין וברקינן בכל פרק אין עומדין ולא אשכחן רזו מזה, ומכל מקום העלה דקשה לסתור דבריהם מפני כך, ואף כי אש"ר [פ"ב ס"ו ט] כתב דמהר"ם לא הסכים דשרי לענות אפילו בק"ש וברכותיה, ונהי נמי דאנן לא נהיגינן כוותיה בהא אלא כדברי המתיריים, מכל מקום הבו דלא לוסף עליה בין גאולה לתפלה עכ"ל. ואע"פ שהרוקח כתב [בספין שכ"א] אם אומרים קדיש או ברכו או קדושה, יכול לאומרו בין גאל ישראל לתפלה. מהר"י קולון כתב [בספין מ"ב] שנראה מתוך דברי ר"ת שאין לענות, ששרי כתבו בשמו שהיה ממתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש או ברכו ולא היה רוצה לסיים ברכת צרי"ל ישראל גאולה לתפילה, בין גאולה לתפלה. ע"כ. וכדברי ר"ת יש לנהוג הלכה למעשה.

וכי"כ לדינא בשו"ע [סי' ס"ו ס"ט] - אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה, וכיצד עושה ממתין בשירה חדשה כדי לענות.

והנה בסי' ק"יא כתב הב"י - וכתוב בהגהות אש"ר פרק קמא דברכות [סי' יז] דבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפילה, הואיל דנפקא לן מייענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה דיהיו לרצון אמרי פי, ובשבת לאו יום צרה הוא. ע"כ. ואין דבריו נראין, דההוא קרא סמך בעלמא, ובלאו ההוא קרא צרי"ל לסמוך גאולה לתפילה, ועוד דתפילת שבת במקום תפילת חול דענייה בעת צרה היא.

אולם הדי"מ שם כתב - אבל בכל בו הלכות שבת [סי' לה עז ע"ב] כתוב כדברי אור זרוע [ח"א הל' ק"ש סי' יד]. וכן משמע מהמר"ל הלכות שבת [הל' ראש השנה לו:], וכתב שם וביו"ט צריך למיסמך לכולי עלמא, ונראה הטעם הואיל ואותו היום של י"ט בשאר פעמים הוא יום צרה, סומכין אף ביו"ט, לאפוקי שבת לעולם אינו יום צרה. ולענין מעשה נראה לי דודאי להפסיק בשבת בדברים בטלים או כדומה לזה

מה"ת. וכן דעת **המהרש"ל והדרישה** (שם אות ז). ולפי"ז י"ל דה"ה שביעית שאין לה עיקר מה"ת. וכן מצאתי ב**שד"ח** (פאה"ש מע" א כלל קכד ס"ק יא) שכתב דשביעית לא גרע מתרומה שאין לה עיקר מה"ת בזה"ז (עיי"ש בס"ק ה' שהוכיח משי"ס גיטין ס"א ע"א דתרומה בזה"ז אין לה עיקר מה"ת). וכן הביא **הגרשז"א זצ"ל** (מעד"א שביעית סי' יב אות יד) מהמהר"י ענגיל ששביעית בזה"ז עיקרה דרבנן. וכן נקטו **החזו"א** (דמאי סי' טז ס"ז י"ד וי"ד סי' כה ס"ק כ ד"ע ענין) ו**השבט הלוי** (ח"ב סי' ר"ט) לענין תרומה בזה"ז וכתב דע"כ מהני להו הכשר לכלי חרס עיני הגעלה ג' פעמים כני"ל. ועיי' בהגה כאן. [אלא דע"י בחזו"א שם שכתב דאע"פ דלענין י"אין מבטלין איסור לתתלה"י מבואר דתו"מ יש לה עיקר מה"ת מ"מ אין לדמות איסורים דרבנן זב"ז. ולפי דבריו אין לנו ראייה מהרשב"א והחזו"א הנ"ל לניד, דהרי הם מיידי לענין הכשר כלי חרס ולא לענין ספקות. שו"ר בחזו"א (דמאי סי' ט ס"ק בא) מצד שדבר שיש לו עיקר מה"ת ספקו לחומרא. ועיי"ש (מעשרות ט"ז ז ס"ק טז) שכתב דספק בתו"מ מחמירין כי איכא חוקת חיוב (ולא כתי' להחמיר בשום דעיקרו מה"ת). ועיי' במשנה למך (תרומות פ"ג ה"ד) דס"ל דבתו"מ יש להחמיר בספק אע"פ שאינה אלא מדרבנן. וביאר **בית הלוי** (ח"ג ס"א פ"ו אותיות ב-ה) ו**בבית לחם** (ס"א ג"ג ג' ו) דהיינו משום שקבלו עליהם בשבועה שמירת שמיטה ותו"מ וע"כ תמיר כדון תורה. אולם **החזו"א** (שביעית סי' יח ס"ד ז) ו**המעדני ארץ** (שביעית סי' יב אות ח) דחו טעם זה. ו**הרדב"ז** (בכורים פ"ח ה"ט) כתי' להחמיר בספק בתו"מ כי יש בו עונש מיתה. ולפי"ז י"ל דשביעית שאין בו מיתה, ספקו לקולא. ועיי' בב"ח (אה"ע ע"ק קנו). ועיי' עוד **במעדני ארץ** (תרומות ח"ב סי' א) שצידד להחמיר בתו"מ בצירוף סברת הרדב"ז, דלא כ**הכס"מ** (מעשר פ"ג) שמקיל בזה. ו**בשד"ח** (מע"ב בת כלל כג) כתב בשם המהרש"ד"ם להקל בספק בתו"מ בזה"ז.

ז. עציץ שאינו נקוב בבית

ועכ"פ הכרעת **החזו"א** (סי' כב ס"ק א וסי' כו ס"ק ד) להקל לענין עציץ שאינו נקוב ועומד בבית, כי לא מצינו שגזרו בעציץ שאינו נקוב לענין שביעית [ודלא **בהרדב"ז** (שמיטה פ"א ה"ד) שנקט דאינו נקוב אסור מדרבנן לא רק לענין מעשר, אלא אף לענין שביעית, אבל אין לנו מקור לזה בגמ'], והיכי שהעציץ בבית את"ל דזורע בבית דרבנן, י"ל דבעציץ שאינו נקוב לא גזרו כיון דגם בזורע אינו אלא דרבנן, ואחרי שכבר הורה זקן הפאה"ש להקל אף בזורע בבית המקל בעציץ שאינו נקוב בבית יש לו על מה לסמוך, ע"כ. וכן פסק **הגרשז"א זצ"ל** (שלחן שלמה שביעית עמ' לד בהגה ומנח"ש סי' נא אות ז). [אולם דעת **האור לציון** (פ"א אות ד) להחמיר אף בעציץ שאינו נקוב].

ח. גדר בית לענין זה

ויש לדון מה בכלל בית דמיקלנין לעשות מלאכות בעציץ שאינו נקוב. ולכאורה יש לומר דכל מקום המשמש לדוירים אינו בכלל שדה אלא בכלל בית ואין בה משום מלאכה בשמיטה, כי התורה לא אסרה אלא מלאכת השדה. וגדולה מזו מצינו **לחזו"א** (סי' כ ס"ק א ד"ה גדר) שכתב דלענין זה א"צ בית שחייב במוזוה, והדעת נוטה דהעיקר תלוי בכיסוי, ואולי צריך מחיצות י' טפחים, ע"כ. ומבואר דאין הפטור דוקא מטעם שהוא מקום דויר, אלא כל שהוא מקורה אינו בכלל שדה. [ועיי"ש (ד"ה א"א) דאם מתוח אהל לפי שעה אין זה מבטל כלל שם שדה].

ט. כשהבית מיטיב לגידול העציצים או הזרעים

ועיי' עוד **בחזו"א** (שם ס"ג ו ד"ה הזרעים) שכתב לחלק דהיכן שהג עשוי להיטיב הגידול, אין כאן פטור משום בית, אבל נוטע בבית שאינו עשוי להיטיב לגידול, אלא הצמחים הם במצב בלתי טוב ורצוי ששנלל מהם תועלת הגשמים והטללים והאוויר וקווי השמש, והבית להם לרועץ, איכא פטור הנ"ל דשביעית אינו נוהג בו, ע"כ. ומבואר דעיקר הפטור של שם "בית" הינו כי שם הצמחים הם במצב בלתי טוב ורצוי.

ולפי"ז י"ל דבחממות (שהמצב אינו בלתי טוב ורצוי לצמחים) לא שייך פטור זה. וכן דעת **הגרשז"א זצ"ל** (מעשר ארץ שביעית עמ' 266) כי בתקופת החורף שהחממה מיטיבה עם הצמחים, בזה שהיא מונעת קור גדול בודאי אין מקום להקל. אך בתקופת הקיץ שדרך החקלאים להסיר הגג והוא אינו מסיר משום דיני שביעית, בזה יש מקום להקל. [ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (מעשר ארץ שביעית עמ' 264) דכיון ששביעית בזה"ז דרבנן יש להקל בעציץ שאינו נקוב בחממות אף במלאכה גמורה כזריעה וקצירה (ולא רק מלאכות דרבנן), וכן אין הפירות קדושות בקד"ש].

אלא דלכאורה צ"ע דהרי **החזו"א** (שם) ו**הגרשז"א זצ"ל** (קובץ תשובות ח"א סי' רלב) נקטו להקל לענין עציצים שאינם נקובים תוך הבית ללא חילוק [וכתב בקובץ תשובות שם דאפילו הנוף נוטה מחוץ לעציץ שרי, ועיי' **בארוחות רבינו** (ח"ב עמ' סט), וצ"ע דהרי פעמים שהבית מיטיב לעציץ, דהרי יש סוגים שדוקא גדלים במקום מקורה, ואי"כ צ"ע אמאי סתמו לגמרי להתיר.

ואפשר לומר דלעולם הפטור של הבית הוא מפני שהוא מקום דוירים ואינו בכלל שדה כלל, וע"כ כבה"ג אף שמיטיב לצמח אין בו משום דיני שביעית (ומה"ש היקלו החזו"א והגרשז"א זצ"ל לגמרי). אלא דהחזו"א הוסיף דאף במקום שאין דוירים שייך פטור זה והיינו במקום מקורה שאינו מיטיב לצמחים. וכן מוכח מהכס"מ המובא לקמן שנקט דאפי' חצר בכלל בית לענין זה אע"פ שהוא ודאי מיטיב לצמחים, ואף החולקים י"ל שידור במקום דוירים גמור דלא דמי לשדה כלל.

י. אלא חצר לא מקורה בכלל בית

ולפי דברי החזו"א הנ"ל י"ל דחצר שבבית אינה בכלל בית ונוהג בה דיני שביעית. אלא דע"י **ברמב"ם** (מעשר שם) שפסק דאילן הנוטע בבית פטור מעשר מדאו', אלא שהוא חייב במעשרות מדבריהם, שהרי תאנה העומדת בחצר חייב לעשר פירותיה אם אספן כאחת, ע"כ. אולם **הראב"ד** (שם) דחה דבריו דאין כבה"ג משום איסור דרבנן, וראייתו מחצר אינה כלום דחצר שנטעה או שזרעה היינו שדה, ע"כ. ויישב **הרדב"ז** (שם) דאין הכי נמי אם נטעה או זרעה כולה או רובה לכתחילה ביטל אותה מתורת חצר והרי היא כשדה, אבל תאנה העומדת בחצר לאו שדה היא שהרי לא יצאת מתורת חצר אלא כבית היא חשובה. ובדרך זה כתב **הכס"מ** (שם).

ומבואר מכל זה דעציץ תוך החצר וכן אדניות שתחת כיפת השמים כנמצא בבית דמי. ודלא כהחזו"א הנ"ל, אלא דהחזו"א לשיטתו אזיל [במעשרות סי' ז' ס"ק ה'] שפירש הוכחת הרמב"ם מהא דחצר באופן אחר, עיי"ש. ולפי"ז אין מקום להקל בחצר. וכן דעת פוסקי זמננו.

יא. האם מותר להכניס עציץ לתוך הבית להפקיע ממנו דיני שביעית

אלא דע"י **בש"ס שביעית** (פ"ב מ"ד) דתנן "ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה". ודייקו **בש"ס ע"ז** (ג): "עד ר"ה אין בשביעית לא". ועיי' **בירושלמי** (שביעית שם) שעושים להם בתים לצל והעץ גדל מחמתו. ולכאורה צ"ע אמאי לא פטש הירושלמי המובא לעיל [אות ג'] גופא מהכא דשביעית נוהגת אף בבית.

והנה לכאורה יש ליישב בפשיטות דעד כאן לא הסתפק הירושלמי לפטור עבודה בתוך הבית דוקא כשתחילת הניטעה היתה בתוך הבית, אבל כל שנטע תחילה בשדה שוב אינו יוצא ידי איסורו ע"י שיבנה עליו בית. וכן משמע מלשון הירושלמי (שם) שאמר "אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה הפטור מן המעשרות" ומשמע דדוקא כבה"ג פטור. וש"מ שכן כתב **הגרשז"א פרנק זצ"ל** (כ"ס ציון ח"י עמ' כז ד"ה ובה"א) בשם ספר **שבת הארץ**. אלא שדחה דבריו והוכיח מהירושלמי במעשרות דמשמע שמשכך על האילן פקע איסור שביעית. וכדבריו מוכח מה**חזו"א** (שם ס"ג ו ד"ה הזרעים) שכתב לתרץ קושיא הנ"ל דדאני הא דשי"ש שביעית שהבית עשוי להיטיב לזרעה, כמש"כ בהא דירושלמי שאין הבית מיטיב להם. ולפי"ז מותר להכניס עציץ מחוץ לבית לתוך הבית להפקיעו מדיני שביעית ולהשקותו, אלא דזה בתנאי שאין עושן כן ע"מ לחזור ולהוציאו, דאל"ה אסור כמבואר **בחזו"א** (סי' כ ס"ק א) [אלא דיי"א דהוצאת עציץ אפילו שאינו נקוב למקום שאינו מקורה אינו אסורה כשאין כוונתו להשבח ע"י הצמחים שבעציץ, ואכמ"ל].

יב. להנביט נבטים בתוך הבית (גידולי מים)

ונראה דאף שמדברי החזו"א משמע דאף בעציץ שאינו נקוב בתוך הבית יש מקום להחמיר. מ"מ לענין גידולי מים שנח' בו הפוסקים אם אסורים בשביעית [עיי' **בנחמה בנסף** (יר"ד סי' ה) שמתיר כבה"כ אין זה עבודת קרקע. וכן דעת **הספר השמיטה** (סיקונינסקי ח"ב פ"ח אות ב), **האז נדברו** (ח"ד סי' נא) ועוד, שמקלים בזה ועיי' עוד **במראה המינים** (ירושלמי שם פ"ג ה"ד ד"ה אין מציתין). אולם **המהר"ל דיסקין** (סי' כז אות א). **ההר צני** (דומ"ס ח"ב סי' לא) ועוד, מחמירים בזה, י"ל דאף החזו"א יודה להקל אף לכתחלה. וש"מ שכן מטו משמיה ד**החזו"א** (מעשר ארץ שביעית עמ' 301).

מסקנא דדינא-

העולה לדינא, דעציץ שאינו נקוב העומד בתוך הבית, לדעת החזו"א העושה בו מלאכה בשביעית יש לו על מה לסמוך (ודעת הגרשז"א זצ"ל דהדון כן אפי' אם הענפים בולטים מחוץ לעציץ), ומ"מ לכתחלה יש להימנע. וגידולי מים (כגון נבטים וכדומה) שרי לעשות בהם מלאכה לכתחלה (אף לדעת החזו"א). ואם העציץ נקוב, במקום הפסד שרי לעשות בו מלאכות האסורות מדרבנן (ויעשה רק מה שמוכרח). [עיי' לעיל אות ב' מה הם המלאכות האסורות מה"ת ומדרבנן].

אסור כדברי כ"י, אבל בדבריים הצריכים יש לסמוך אדברי אור זרוע. ואכן **השו"ע** סתם בס"י ק"יא וכתב - צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם. אולם **הרמ"א** שם כתב - וי"א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה היינו דוקא בחול או ביו"ט, אבל בשבת א"צ (פי' דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, דכתיב ענן ה' ביום צרה וסמך ליה יהו' לרצון אמרי פי וגו' וגואלי, ושבת לאו זמן צרה. ולע"ז נראה דמשא"כ ביו"ט הוא משום שהם ימי הדין כדתב' במשנה ב' פ"ק ד"ה כפסח על התבואה (וכו'), וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך. וביאר **המשנ"ב** (ס"ק ט) שצריך לכך - היינו דמותר לענות איש"ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה דשבת אף בשחרית, כ"כ הא"ר, הפמ"ג ושלמי ציבור.

ונמצא דלדעת הרמ"א בשבת שרי לענות דברים שבקדושה בין גאולה לתפלה. אולם לדעת המחבר אף בשבת אין להקל בזה.

אולם מצינו אף מבין פוסקי ספרד דפסקו דבשבת יענה קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, ודלא ככ"י. וז"ל **המגיה בספר שלמי ציבור** (הג"ל תפלה - דיני עניית אמן, דף פ"ו ע"א) - ועל כל פנים נראה דאין בדין אין לזוז מפסק מרן ז"ל דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, ומיהו בשבת נראה דאפשר להקל, דאע"ג דלדעת מרן ורש"ל והפרי חדש אין חילוק בין שבת לחול, מכל מקום כיון שרוב החולקים על זה כמו שכתבתי, הלא המה הא"ר והגהות אש"י והכלבו ומרה"ר ומו"ר"ם והלבוש והלחם חמודות ומהר"ם מטיוולי ואבן העזר, יש לסמוך עליהו היכא דאירע בשבת שאחר סיום גאל ישראל שמע קדיש וקדושה יכול לענות.

והשו"ר טהרה [לגנ"ח הכתן מסאלנקי - מערכת ה"ס אות ג"א] כתב - סמיכות גאולה לתפלה דנראה מסתימות השו"ע סי' ר"א דה"ה בשבת, וכמ"ש בכ"י שם, כתיבתי אני הדל בחידושי על השו"ע שם ס"ק ב' דהגם דקבלנו הוראות מרן בשו"ע ואפי' למסקנתו שבכ"י וכו', מ"מ בנידון זה יש לצדד דכיון דאיכא פוסקים מהראשונים דלא כסברת הב"י, ולא הביאם בספר כ"י, א"ל דכשכב לחבר השו"ע עינו ראה להני פוסקים ראשונים עומדים נגדו, דס"ל דאין צריך לסמוך גאולה לתפלה בשבת, ודין גרמא דסתם בשו"ע וכו', וכיון דמספקא לן בדעת השו"ע בזה, מיהא לדבר מצוה כגון אם יארע לו בשבת לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, יפסיק ויענה, ויסמוך על רוב הפוסקים דס"ל דא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת. וכמ"ש הרב המגיה בש"צ ד"ה ע"ג והילך.

ואף **בכה"מ** [לגנ"ח פלאגי זצ"ל - סי' כ"ח סמ"ח] כתב - סמיכות גאולה לתפלה בשבת, אינו כמו בחול, ונפ"ק מינה דיכול לענות קדיש וקדושה אפי' אחר שסיים גאל ישראל וכו', כמ"ש בספר שלמי ציבור. אולם **הבן איש חי** (ש"ש פרשת תולדות סי' כ) כתב דגם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה, ולא יפסיק אפי' לקדיש וקדושה וברכו.

וכן העלה **בכף החיים** [לגנ"ח סופר זצ"ל - סי' ק"יא ס"ק ו' וט"ז] ע"פ דברי הב"י ושער הכוונות, דאין חילוק בין שבת לחול, ולעולם אסור להפסיק בין גאולה לתפלה, ואפי' לדבריים שבקדושה.

[כתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - תפילות שחרית (ח)

סוגת "בני ישראל תתהלל וכו' - בני ישראל תתהלל וכו'. ארבע פסקות אלו יאמר אדם בשמחה עצומה מאד על הנתות רוח והתענוג והשעשוע שבא לו ית"ש ויתעלה משבחים והודאות בריותו. וביחוד בפסקא "ובקרב קדושים תקדש" יקבל על עצמו מסירת נפש, ויכוין שע"י מסירת נפש זו יתקדש שמו יתברך ויתעלה בכל העולמות יותר ויותר". (יסוד ושורש העבודה ח, ח)

חילוק בין שבת יו"ט וימים נוראים לענין 'שונן עד' - "בר"ה וביו"כ פשוט להתחיל בהמלך לבי שאו יושב על כסא המשפט.

ובשבת שמורה על חידוש העולם וטבע הקיים ע"כ מתחילין מן שוכד עד.

וביו"ט שמורה על הניסים שידוד הטבע ע"כ מתחילין האל בתענומות". (אוצר כל מנהגי ישראל עמ' 271 בשם הג"ר אילכסנר משה לפיד.)

נערך ע"י מחבר עבודת המועדים